

[2234567]

תשובה באחרונה, אין מזכירין לו שום רשע, שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו".

ולכאורה יש להתבונן בדבריו ז"ל שהוא מדבר על השב ב"ימי זקנותו", והיא הדרגה השניה שכתב הרמב"ם שקראו "בעל תשובה" כנ"ל, והוא ז"ל אינו קוראו בעל תשובה אלא כתב שתשובתו מתקבלת ושעל דא גרסינן בקידושין "אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה" שזה נאמר על מי ששב בתשובה בסוף ימיו והיא המדרגה השלישית שזכר הרמב"ם ז"ל, ואילו בעל מנורת המאור ז"ל עשאן לאחד את השב בימי זקנותו עם השב ביומו האחרון, ועיין.

בח"יבורי שובי השולמית ח"ה (סימן כ') נדפסה מהדורה נוספת, שונה, בענין זה עיין שם וצרף לכאן.

בתשובה על עון שבא לידו והוא דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו, ופרש ולא עשה מפני התשובה וכו'. והשני "בעל תשובה" והוא מי ששב בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה. והשלישי השב בתשובה ביום מותו ועליו אמר הרמב"ם ז"ל שכל עונותיו נמחלין אבל לא זכר הרמב"ם ז"ל כלל שנקרא "בעל תשובה" ודוק היטב.

ובספר מנורת המאור (סימן רע"ז) כתב: "המעלה הששית, היא השב בימי זקנותו, כשאנו יכול ללכת בדרכי העבירות מפני חלישותו. ואף על פי כן אם נתחרט על מה שעשה בבחירתו ושב בתשובה שלימה בכל לבו תשובתו מקבלת, ועל זה נאמר תשב אנוש עד דכא רצונו לומר עד הזמן שאדם נדכא ונחלש, ואף על פי כן הוא אומר שובו בני אדם (שם), ועל דא גרסינן בקידושין (מ' ב') רבי שמעון בן יוחאי אומר אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה

[2234567]

סימן ה.

בענין סברת רבי שיום הכיפורים מכפר בלא תשובה

מנחם אב תשס"ח.

בעולם הזה תכרת לעולם הבא, עונה בה שאם עשה תשובה ומת מיתה ממרקת".

ופירש רש"י ז"ל: "לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה, אלמא בשאינו שב קאי קרא ובהנך תלת הוא דגלי לן אף לאחר יום הכיפורים הא בשאר אף על פי שאינו שב יום הכיפורים מכפר: ורבנן, דאית להו גמי בשאר עבירות דאין יום הכיפורים מכפר על שאין שבין, אמרי לך הא דגלי לן קרא בהנך תלת לאו ביום הכיפורים איירי, אלא הכרת תכרת דקאמר תכרת לעולם הבא שאף מיתה אינה ממרקת על שלש הללו בלא תשובה, אבל שאר עבירות בלא

שבועות (י"ג א'): "תניא רבי אומר על כל עבירות שכתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יום הכיפורים מכפר, חוץ מפורק עול, ומגלה פנים בתורה, ומפר ברית בבשר, שאם עשה תשובה יום הכיפורים מכפר, ואם לאו אין יום הכיפורים מכפר. מאי טעמא דרבי דתניא כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה, ואת מצותו הפר זה המפר ברית בבשר, הכרת תכרת הכרת לפני יום הכיפורים תכרת לאחר יום הכיפורים, יכול אפילו עשה תשובה, תלמוד לומר עונה בה – לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. ורבנן הכרת

הגאון הגדול רבי שלמה קלוגר זצ"ל על ימים נוראים הנקראים בשם "קהלת יעקב", וראיתי שם שחידש בענין הזה חידושים נפלאים, והנני להביא כאן מה שקלטה עין יעקב מדברות קדשו זיע"א.

ואלו דברי הגאון הגדול רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו קהלת יעקב (יום הכיפורים דרוש נ"ב דר"ח ע"ב): "קיימא לן כרבנן דרבי, דיום הכיפורים בעי תשובה, מכל מקום נראה דבזמן הזה הלכה כרבי דיום הכיפורים לבדו מכפר, וכמו שאמרו במכות (כ"ד א') בא דוד והעמידן על אחת עשרה, בא חבקוק והעמידן על אחת ע"ש, הרי שיש כח לחכמי הדור להקל העונש מן [בני] העולם כפי ערך הדור, כך אנחנו ביום דיפתח בדורו כשמואל בדורו, ואין לך אלא שופט שבימך, יש לנו כוח לומר דהלכה כרבי דיום הכיפורים לבדו מכפר בלי תשובה, אם אין בכוחנו לעשות תשובה, ויהי רצון שיהיו דברינו מוסכמים למלעלה לסמוך בשעת הדחק על רבי להיות יום הכיפורים בעצמו מכפר עלינו אמן. [א"ה הראיה ממסכת מכות לא הבנתי היטב, דהיכן נזכר שבאו "להקל העונש מבני העולם" וכו', עיין].

וענין הכפרה כך הוא, דהנה זה מוסכם דיום המיתה מכפר בלא תשובה, ויום הכיפורים הוי חלק ממיתה, דכיון דאינו נהנה אז מכל תענוגי אדם בעולם הזה, הוי חלק ממיתה, ולכן סמך יום הכיפורים למיתה בני אהרן דיום הכיפורים הוי כמיתה, ועיקר כפרתו דהוי שוה ליום המיתה וכו', ויום הכיפורים מכפר מכח דהחמישה עינויים הוי במקום מיתה וכו', ומה שאמר כי ביום הזה "יכפר" הכוונה כאילו כתוב ביום כזה, דה' מתחלף בכ' עיין רש"י סוכה (נ"ב ב'), כלומר לכך יום הכיפורים מכפר מכח כי "ביום כזה" דהיינו יום המיתה, "מכפר עליכם לטהר אתכם", וכיון דיום המיתה מכפר, לכך גם יום הכיפורים מכפר, אבל יותר

תשובה גמי מיתה ממרקת אחר יום הכפורים אבל יום הכיפורים בלא מיתה לא: שאם עשה תשובה, ואין עונה בה מיתה ממרקת אף על שלש הללו ולא תכרת לעולם הבא".

ומבואר שנחלקו חכמים ורבי אם יום הכיפורים מכפר בלא תשובה, דרבי סובר דעצמו של יום מכפר, ואפילו לא חזר בתשובה [חוץ משלשה הנ"ל דצריכים גם תשובה], אבל חכמים אומרים אין יום הכיפורים מכפר אלא על השבים בלבד.

והלכה כחכמים, וכדפסק הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות תשובה (פ"א ה"ג): "בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם", ועיין בכסף משנה.

וזו לשון הרב המאירי שבועות שם: "כל שלא עשה תשובה הראויה, אין מתכפר לו שאין לך מי שאינו תוהא [ר"ל שב בתשובה] שיתכפר אפילו בקרבן ואפילו ביום הכיפורים ואפילו במיתה, ומעתה אינך צריך לומר על יום הכפורים שאינו מכפר על כרת דיומיה ר"ל כרת של עצמו כגון שאכל בו או עשה מלאכה, אלא אף על שאר עבירות אינו מכפר אלא בתשובה שלימה, הא כל שעשה תשובה מתכפר בו ואפילו מזיד, חוץ ממצת עבירות חמורות ביותר שכולם תולים והמיתה ממרקת, כמו שיחבאר במקומו", וביומא (פ"ה ב') כתב: "מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה, שזהו כלל גדול שאין שום דבר מכפר אלא בתשובה".

והאידנא שלהי מנחם אב תשס"ח זכיתי לאוצר גדול, הם ספרי קדשו של

תשובה (פ"כ ה"א), וזה קשה מאוד להשיג, ואם כן ^{ה"ח 1234567}הוא שעת הדחק והלכה כרביי ע"ש.

ובספרו קהלת יעקב (עשרת ימי תשובה דרוש כ"ב דר"ח צ"ע"ב) כתב שיש שני מיני חטאים, האחד שהיצר הרע גרם, ויש חטאים שהם מסיבת האדם בעצמו כמו שאמרו בנדה (י"ג ב') דאיהו מגרי יצר הרע אנפשיה, והנה במחלוקת רבי ורבנן אם יום הכיפורים מכפר בלא תשובה, נראה להכריע כך, דבעונות הנמשכים מצד היצר הרע לא בעי תשובה ויום הכיפורים מכפר, דלמה נצטרך לתשובה הרי השטן הוא היצר הרע ביום הכיפורים אין לו רשות לאסטוני (יומא כ' א'), והקב"ה עצמו אומר לפתח חטאת רובץ, ואם כן מכפר בלא תשובה, אבל חטאים דלא הווי על ידי יצר הרע, כזה בעי תשובה ולא סגי ביום הכיפורים לבדו ע"ש.

ועוד שם בקהלת יעקב (יום הכיפורים דרוש ל"ה דקע"ח ע"א) כתב: "רבנן סוברים דיום הכיפורים בעי תשובה, ורבי סובר דיום הכיפורים לא בעי תשובה ומכפר בלא תשובה, ולרבנן נהי דבעי תשובה, היינו רק אם ח"ו כל ישראל לא עשו תשובה, אז יום הכיפורים לא מהני לכפר בלבד, אבל אם מקצת מישראל עשו תשובה וכל שכן רובם, אז מודים רבנן דאגבייהו נמחל ליחיד אם כולל עצמו בעדת ישראל אפילו אם הוא לא עשה תשובה וכו', ולכך זו העצה היעוצה לנו אם כי אין בידנו תשובה להיות מאמינים שיום הכיפורים מכפר וגדולה אמונה, והשנית לכולל עצמו בתוך כלל ישראל, ואז יהיה נמחל לו בכללם".

ויסוד זה שכתב רבי שלמה קלוגר ז"ל שמחילה לישראל השבים מועילה גם לאלו שלא שבו עדיין, מצינו לו חברים רבים ושלמים מגאוני הדורות נ"ע, ועיין בארוכה ביסוד זה בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן כ') אות ז' ובחיבורי שובי השולמית ח"ב (סימן ג') ושם ח"ה (סימן ב') ואביא דברי הקדוש בעל ספר

טוב ש"לפני ה'" קודם שהקב"ה יטהר אתכם ביום הכיפורים, "תטהרו" אתם מעצמכם על ידי תשובה.

ועוד ראיה לדברינו דיום הכיפורים ^{ה"ח 1234567}הוא מעין יום המיתה, מהמנהג שלובשים קיטל להיות נזכר ביום המיתה [עיין שלחן ערוך סימן תר"ד ס"ד], ובימים הראשונים שלא לבשו קיטל לא היו נזכרים מיום המיתה ביום הכיפורים, היה יום הכיפורים צריך תשובה, אבל בימים הללו שהדרך ללבוש קיטל להיות זוכר יום המיתה, די בזה לכפר בלא תשובה.

וראיה דהזכרה ^{ה"ח 1234567}היא כמיתה, שהרי אמרו בברכות (ה' א') שאם יצור של אדם מתגבר עליו יזכיר לו יום המיתה ע"ש, הרי שהזכרת יום המיתה ^{ה"ח 1234567}היא כמיתה ממש והיצר הרע נפרש ממנו, והוא הדין נמי דמהני לכפרה וכו', ולכך נסמכה מיתת בני אהרן לקרבנות, לומר כמו שבקרבנות ^{ה"ח 1234567}היא האמירה כמעשה, כך במיתה אם מזכיר לו יום המיתה ^{ה"ח 1234567}היא כמיתה ומתכפר בלי תשובה, כן יש להמליץ בדורינו שתהיה הלכה כרבי דיום הכיפורים מכפר בלי תשובה אם זוכר יום המיתה בו, יהא רעוא שיהיו אמרינו ^{ה"ח 1234567}השפלים רצויים לפני הבורא ב"ה שיקויים בנו כן אמר "עכל"ק זיע"א.

עוד כתב הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בקהלת יעקב שם (דרוש נ' דרכ"ט ע"א): "רבי ורבנן פליגי, ורבי סבר דיום הכיפורים מכפר אפילו אם לא עשה תשובה ורבנן סוברים דבעינן תשובה, והג קיימא לן בכל מקום שהלכה כיחיד בשעת הדחק [עיין עדיות פ"א מ"ה וש"ת גינת ורדים אה"ע כלל ב' סימן א'] ולכך אם לא היה שעת הדחק ^{ה"ח 1234567}היא הלכה כרבנן דיום הכיפורים בעי תשובה, אבל אם הוא שעת הדחק שאי אפשר בתשובה הלכה כרבי בשעת הדחק, ואם כן להתחרט בלב שלם קשה הוא הדבר, ובפרט דעיקר תשובה ^{ה"ח 1234567}היא באופן שיעיד עליו הבורא יתברך שלא יחטא עוד כדכתב הרמב"ם הלכות

חזרים (פרק ס"ו אות י"ג): "הואיל ונפש כל
 ישראל עצם אחד כדאמר שבעים נפש, בהצדיק
 אדם נפשו בכל ישראל יעשה רושם, ובו יצדקו
 ויתהללו כל זרע ישראל. וכן בהחטיא נפשו,
 בכל ישראל יעשה רושם. לכן תתעורר נפשך
 בכוונה גדולה לשוב בתשובה, ותכוון שעמך
 ישובו כל זרע ישראל, והיינו שובה ישראל
 בלשון יחיד, והדר כתיב קחו עמכם דברים
 ושובו אל ה' בלשון רבים. ולכך מסיים כי שב
 אפי ממנו, ופירשו רז"ל אפילו אחד שישוב,
 ישיב חרון אף ה' מכולם מן הטעם הנזכר, כי
 גורם שכולם יהרהרו בתשובה, ואפשר דהיינו
 דכתיב אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך
 ישובו, נמצא מזכה אחרים "עכ"ל.

והגאון מבי"ט ז"ל בספרו המופלא בית אלהים
(שער התשובה פרק י"ד דמ"א ע"א) ראיתי
שאחר שעמד שם בהבדלים שבין תשובה של
עם ישראל, לתשובה דאומות העולם, כה כתב:
"עוד נבדלה תשובת ישראל מתשובת אומות
העולם, כי תשובת הרבים מישראל מועילה
לפרטיים מהם שאינם שבים, וזכות הרבים
תעמוד להם שלא יספו בעונם בעולם הזה, עד
אשר יתנו אל ליבם לחזור, כדי שלא יענשו
בעולם הבא, מה שאין כן באומות העולם, כי
אין התשובה מועילה כי אם לשבים והלואי
תועיל להם, ולא תועיל לפרטיים שבהם שאינם
שבים.

וכמו שאמרו רז"ל על ולקחתם לכם ביום הראשון שהוא ראשון לחשבון עוונות אחר התשובה והכפרה של יום הכיפורים, והארבעה מינים כנגד ארבע כיתות שבישראל, תורה ומצות, תורה בלא מצות, מצוה בלא תורה, לא זו ולא זו, אמר הקב"ה יקחו ארבעה מינים אלו כנגד כולם ויעשו כולם אגודה אחת, והם מכפרים אלו על אלו, וכן שבחו ז"ל התפילה שיש בה ממושעי ישראל כחלבנה שהיתה נכללת עם סממני הקטורת עם היות ריחה רע, וזהו

לישראל שנצטוו בכל זה, ולא לאומות העולם,
וכן מצינו באנשי גינזה שכתוב בהם (ספר יונה פרק
ג') וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם, כי לא
מספיקה תשובת הרוב ולא תשובת הגדולים,
אלא גם הקטנים נצטערו, אף הבהמות כדכתיב
(שם) הבקר והצאן אל יטעמו" עכל"ק. [ולדברי
הגאון מבי"ט ז"ל הללו שבגויים לא נאמר כן
והיינו עובדא דגינזה, זכה מדעתו הגדולה הגאון
רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו קהלת יעקב (עשרת
ימי תשובה דרוש כ"ו דשכ"ו ע"א) ע"ש].

וישם בקהלת יעקב (עשרת ימי תשובה דתנ"ה ע"א) הוסיף וכתב: "כשיש צדיק אחד, או עושה תשובה בעולם, אז אפשר להטיב לכל העולם בשבילו, כמאמרם בתענית (ט' א') פרנסה בשביל יחיד וכו', אך אם כן לכאורה כל רשעי ישראל ישבו בהשקט ובשלווה, ויאמרו בודאי יש בישראל צדיקים שיעשו תשובה, ואז יתירו להם לחטוא כמה שירצו ויהיה נמחל להם בעבור אותם השבים בתשובה, ובאמת לא כן הוא דמי שנטפל להעושה תשובה והוא העיקר והוא נטפל אליו ומכניע עצמו לעושה התשובה, כיון שהוא בצילו מתכפר לו ונמחל לו על ידי עושה התשובה, אבל אם אינו מחבר עצמו לעושה התשובה ואינו עושה עצמו טפל לו, אז לא נמחלו לו עוונותיו על ידי עושה התשובה" ע"ש.

עוֹד רֵאִיתִי לוֹ בְּקֵהֶלֶת יַעֲקֹב שֵׁם (עֶשְׂרֵת יָמִי תְּשׁוּבָה דְּרוֹשׁ כִּי דִשְׁכָּה ע"ב) שֶׁחֹזֵר וְכֹתֵב אָמְרוּ בְיוֹמָא (פ"ו ב') יַחֲדָא וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה מוֹחֲלִין לוֹ וְלִכְלֵל הָעוֹלָם כּוֹלּוֹ, וְזֶה בּוֹדָאִי אֵינּוּ בַּחֲנִינִם רַק עַל כָּל פְּנִים הִרְהוּר תְּשׁוּבָה בְּעֵי וּבּוֹדָאִי בְּלִי הִרְהַר תְּשׁוּבָה לֹא נִמְחַל לוֹ עַל יְדֵי מִי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְרַק אִם הִרְהַר בְּתְּשׁוּבָה נִמְחַל לוֹ, ע"ש.

ובקהלת יעקב (יום הכיפורים דרוש נ"א דרל"ג סע"א) חידש דמה שאמרו דגדולה תשובה שאפילו יחיד ועשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כולו, זה אינו תמיד אלא רק ביום הכיפורים. דבשאר ימות השנה הוי פירוד

הדפסה בראלוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה-

אוצר החכמה

נענה תחילה, ואם כן הכי נמי מי שצריך להשיג סליחה ומחילה לעצמו, והוא מתפלל על אחרים, הוא נענה תחילה ונמחל לו, וממילא כיון שנמחל לו הוי מחילה לכולם, על דרך אמרם דאפילו יחיד שעשה תשובה מוחליק לו ולכל העולם כולו, ובעל כרחך כיון שנעשה עת רצון ומחילה לאחד – נמחל לכולם, ואם כן הכי נמי בזה אם אחד מתפלל על אחרים והוא צריך לאותו דבר נענה הוא תחילה, וכיון שנמחל לו נמחל לכולם "עכ"ל.

והשוה הדברים הללו עם דבריו של רבינו משה ׳ מכיר ז"ל בספרו סדר היום (סדר ברכות השחר) שכה כתב: "יתפלל לאל יתברך ויתעלה שיתן בלב כל פושעי ישראל לשוב בתשובה שלימה ובלבו בכללם, וזה כלל גדול בתפילה, כמאמרם כל המתפלל על חבירו וכו' הוא נענה תחלה, ונמצא זוכה ומזכה" עכ"ל ודוק היטב.

לבבות ונדונו כמידתם כל אחד בפני עצמו, אבל ביום הכיפורים אז נעשה שלום ואהבה ואחוה ביניהם (א"ה יח"ס עיין פרקי רבי אליעזר פמ"ו), לכך מהני תשובת אחד לכולם, כעין רפואה שאם עושים רפואה לאבר אחד נתרפא כל הגוף, וזהו שאמר הפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטותיכם לפני ה' תטהרו", דהיינו אף דיום הכיפורים בעי תשובה, ואתם לא עשיתם תשובה, מכל מקום "לפני ה' תטהרו" דאף שלמטה אתם גופים מחולקים, מכל מקום לפניו יתברך אתם דבוקים זה בזה, ועל ידי תשובת היחיד יהיה נמחל לכולכם" ודוק. [והמעין בדברות קדשו יראה שיש קצת סתירות בדברים].

ואחתום דבריו עם מה שכתב הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בקהלת יעקב (יום הכיפורים דרוש ל"ד דק"ע ע"א): "אמרו ז"ל כל המתפלל על אחרים והוא צריך לאותו דבר הוא

סימן ו.

בענין בכל נפשך דא תשובה

וכן בדוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו' צרה ויגון אמצא וגו'".

ודרך לימודי מצאתי במדרש משנת רבי אליעזר (פרשה ט"ו דף רפ"ז) שכך דרשו: "שלשה דברים מבטלין את הגזירה, תפילה, צדקה, ותשובה, ושלשתן בתורה ובנביאים ובכתובים, בתורה מנין שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, בכל לבבך זו תפילה, ובכל נפשך זו תשובה, ובכל מאדך זו צדקה".

ונתעוררתי להבין מה ענין ואהבת את ה' אלקיך "בכל נפשך" לתשובה, ומה התייחסות יש בין נפש לתשובה, והמעין

דברים (ו' ה'): "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך".

ופירש רש"י ז"ל: "ואהבת, עשה דבריו מאהבה, אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה, העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך, בשני יצריך. דבר אחר בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך, בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך. דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות